

Posudek disertační práce Mgr. Martina Vrabce Problém sebevědomí ve filosofii J. G. Fichta. Studie k pragmatickým dějinám lidského ducha.

V poslední době nás vyšla řada fichteán, ať už překlady, z nichž nejdůležitější je Základ všeho vědosloví, tak i studie - vedle sborníku Fichtova teorie subjektivity jsou to dva svazky studií "Fichtova teorie sebevědomí" vydané M. Vrabcem. Vyvrcholením tohoto úsilí je předkládaná disertace.

Zájem o Fichtovu filosofii, který se k nám takto s určitým zpožděním dostává, je plně oprávněn. Fichte je nejabstraktnějším a nejtížnějším myslitelem německého idealismu. Přesto existuje cosi jako fascinace Fichtem. Ta je pochopitelná z několika důvodů. Teprve Fichte a nikoli Descartes nebo Kant vyjadřuje zásadně jinou pozici, než byla pozice starověké a středověké filosofie. Byl-li pro starou filosofii absolutněm svět a lidské vědomí jeho akcidentem, je pro novověkou filosofii vším - Fichte říká substancí, já - ne ovšem ve smyslu solipsismu, ale v tom smyslu, že vše, co víme a co zažíváme včetně přesvědčení o realitě vnějšího světa, je zprostředkováno naším vědomím. Patos toho, že pro člověka je já absolutněm, vyjádřil plně až Fichte.

Druhý důvod fascinace Fichtem je přílehlavost jeho analýz vědomí a sebevědomí. Fichte považuje za základ všeho vědomí spontánní aktivitu Já, což je přímo nevykazatelné, ale odvoditelné jako podmínka všeho vědomí. S-kutečně, nejen sebezakládání já a jeho neustálý průběh, ale zejména pak praktické usilování, které je nejcharakterističtější známkou lidského života, poukazují na oprávněnost této podmínky. Tento způsob transcendentální analýzy, analýzy podmínek přímo nevykazatelných, ale dedukovaných a tím "faktických", vede k tomu, že Fichte dělí své vědosloví na dvě části, z nichž první "přísně", tj. s nutností dedukuje fenomenálně přímo nevykazatelné podmínky vědomí, zatímco druhá část, počínající analýzou pocitu, pracuje s již fenomenálně vykazatelnými stavy já a stanoví jejich ideálně nutný sled. Domnívám se, že autor v tomto bodu oprávněně hájí legitimost Fichtova postupu proti teorii, že jde o změnu metodologie.

2

K samotnému titulu bych chtěl podotknout, že není nejšťastněji zvolen. Druhá část titulu bývá vnímána jako upřesnění celkového tématu. V případě titulu Vrabcovy práce jde však o označení tématu druhé části práce, která logicky navazuje na část první. Ale ani první část titulu není výstižná. Fichtovo Vědosloví, které je tématem Vrabcovy práce, ~~nikdy~~ není Fichtovou teorií sebevědomí, nýbrž jeho prvním pokusem o výklad sebevědomí, po němž následuje výklad sebevědomí na základě intelektuálního názoru z r. 1797.

Vrabec vychází z myšlenky, že Fichtovo Vědosloví má vysvětlit vznik běžné, každodenní zkušenosti, a to jak teoretické, tak praktické /usilování, vůle/. "Odvězením toho, co se vyskytuje v našem vědomí" se rozumějí "obecné složky a struktury naší zkušenosti", včetně "přesvědčení o samostatnosti poznávaného světa". V úvodu se Vrabec zabývá též výkladem termínu vědosloví: protože Fichte ukazuje, jak je možné, že disponujeme nutnými a objektivně platnými poznatky o předmětech zkušenosti, odpovídá na otázku, jak je možná věda. Proto jsou Sittenlehre a Grundlage des Naturrechts, jimiž se Vrabec již neavývá, pokračováním Základu všeho vědosloví. Výklad dalších věd na základě vědosloví již Fichte nepodává.

V první části se Vrabec pozorně zabývá vyvozením první zásady, zásady čisté či spontánní činnosti jako základu všeho já. Není v ní žádná negace či omezení, ani žádná pasivita či trpnost. Vzhledem k nepřítomnosti omezení je tato činnost nekonečná a neomezená, "e to činnost, která není podmíněna ničím jiným. Fichte ji nazývá absolutním já.

Odtud Vrabec postupuje k výkladu dalších transcendentálních podmínek vědomí. Spontánní činnost je sice charakterizována jako čistá aktivita, ale musí být omezitelná /má-li být naše konečné vědomí možné/. Omezování absolutního já, jehož zpředmětněním je "ajá, je dalším předmětem Vrabcova výkladu. Je nutno říci, že Vrabcovy výklady velmi obtížného Fichtova textu imponují svou pečlivostí, svou těsnou vazbou na Fichtovy subtilné rozbory. Teprve z omezení činnosti, k němuž dochází - podle Vrabce až na úrovni pragmatických dějin vědomí - je patrné, spontánní činnost já má dva směry, centrifugální a centripetální. ~~V druhém směru je zárodečně ob~~

petální. Vrabec zde řeší otázku, zda v Tathandlung, jehož produktem je 3
Tatsache, čili zpředmětnění, je obsaženo nejen vědění, ale i sebevědomí. Vr-
bec se domnívá, že nikoli, a odvolává se při tom na Fichtův výrok: Absolut-
ní já je naprosto identické se sebou samým- Já je všám a nená ničím protože
není ničím pro ebe, nemůže v sobě samém rozlišit nic kladoucího a nic kla-
deného" /Základ 149/. Vrabec zastává názor, že sebevědomí je založeno terpu
v praktické aktivitě já a jejím zabrzdění v pocitu, jímž začínají pragmatic-
ké dějiny vědomí. Proto také nevěnuje takovou pozornost, jak by si to možná
zasloužilo, tezi o centrifugální a centripetální směru v absolutní činnosti
jáství.

Fichtův rozbor vědomí pokračuje tezí o kvantitativním dělení předmě-
ných sfér já - sféry vědomí samého a sféry vnější, která v pragmatických
dějinách má bude význam vědomí vnějšího světa. Opět, domníváme se, je zde
třeba obdřvovat Fichtovu schopnost abstraktního, ale příléhavého rozboru.

Mez mezi těmito dvěma předmětnými oblastmi označuje Fichte jako Schweb-
ben, což Vrabec překládá vhodně jao "těkání". V rámci těkání se konstituuje
názor s předmětnými útvary , které vznikají ze smyslové látky díjy rozvažová-
ní. Podle Fichta uplatněním rozvažování na počitky, které tvoří fenomenální
pole ještě stále k sobě nepochitlého vědomí /podekFichtovy nepřesvědčivé
etymologie zaznívá ve "verständigen" zastavení/ vzniká názor. Následuje
analýza obrazotvornosti, která sjednocuje aktuální předmětný útvar s okol-
ním fenomenálním polem, které tvoří jeho pozadí.

"Pragmatické dějiny" jsou u Fichta podány ve třech verzích, v "edu-
kci předstvy, v Základu, v následující praktické části vědosloví a v "árysu
vědosloví vlastního. Tyto verze sledují vždy jen určitý sdepekt tématu. Vrab-
ec si klade za úkol je sjednotit v koherentní celek. Oprávněně začíná počito-
váním, pocitem. Cítění je podel něho společným východiskem jak praktic-
kého, tak i teoretického vztahu k světu. Vedle toho, že je zde poprvé uvede-
na do rozboru já bilyogická zkušenost - tato okolnost měla být v práci zdůra-
zněna - je zde tematizováno přenášené obsahu já na Nejá - je zde tedy založe-
na teorie sebezvnějšnění vědomí v objektu, která hraje velkou úlohu u Hege-
la a ve Feuerbachově antropologickém principu. Právě v těchto rozborech Fich-

4
te zdůrazňuje, že Vědosloví je praktické a tím i realistické /to říká Fichte proti "dogmatickému idealismu"/. Tomu je ovšem třeba rozumět tak, že tyto rozbory nejdou na úkor transcendentalistického způsobu zkoumání, jemuž Fichte zůstává věrný.

"Na tomto stupni vývoje, říká Vrabec, můžeme poprvé mluvit o tom, že já disponuje explicitním sebevědomím a vědomím vnějšího světa". Zde je dosaženo ne-li dovršen, tedy alespoň nejdůležitějšího bodu ve výkladu já a vnějšího světa.

Vrabcovy rozbory zasluhují nejvyšší ocenění, imponují svou pozorností k Fichtovu textu, schopností číst Fichta slovo za slovem a zároveň zohlednit bohatou sekundární literaturu. Přitakání posuzovatele ke kladnému přijetí jeho disertace je samozřejmé. Přesto si na závěr dovoří některé náměty do úskuse. Říká-li Vrabec, že teorie, která spatřuje zárodek sebevědomí ~~xxxxxxx~~ v rozlišení vědění a toho, co je tímto aktem vědění, "nemá žádný plauzibilní způsob, jak vykazat toto rozlišení na rovině nekonečného já, ve kterém ještě není přítomno žádné omezení" - Vrabec proti tomu klade koncepci, že sebevědomí se konstituuje až na rovině praktické schopnosti - nebere v úvahu, že by šlo o zatím v já zcela implicitní rozdíl, který se postupně konkretizuje, přičemž největší význam má praktický vztah, který vede k explicitnímu sebevědomí/jak Vrabec sám uvádí/. Některé Vrabcovy výroky jako by popíraly implicitní sebevědomí. S tím souvisí problém metodického postupu. Při dedukci první zásady Vrabec vychází z logického zákona identity, ale toto vodičko potom opouští. Kdyby postupoval přes logický zákon sporu, našel by imanentní důvod sebeomezení činnosti já, který nachází až v praktické činnosti. - Považuji Vrabcovu práci za imponující spojení mravnějšího sledování Fichtova textu s podněty ze sekundární literatury a doporučuji ji jednoznačně ke kladnému přijetí.